

Kirsten Hyldgaard

Den utidige kedsomhed

Et essay om et motiv hos Heidegger og i psykoanalysen

Abstract

[English title: Ill-timed boredom. An essay on a theme in Heidegger and psychoanalysis]

*Usually boredom is considered a problem, an obstacle to learning, and a waste of time; boredom urges you to take flight and demands pedagogical initiatives. However, based on Heidegger's lectures *Die Grundbegriffe der Metaphysik. Welt – Endlichkeit – Einsamkeit* the article argues that boredom may give occasion for thinking through being the road to no less than the metaphysical question of being as a whole, to the question of the foundation of existence. In other words, boredom is the fundamental mood of philosophy. In addition, boredom is a defense against anxiety, a defense against existence losing meaning. Finally, the question will be put into perspective by Freud's and Lacan's psychoanalysis.*

Nøgleord

Kedsomhed, tidsfordriv, Heidegger, stemninger, eksistentialer, psykoanalyse

Det er de færreste, om overhovedet nogen, der ikke har kedet sig i skolen; de fleste ved, hvad det vil sige. Som regel tematiseres kedsomhed som et problem, som en hindring for at lære eller som spildtid. Kedsomhed tilskynder først og fremmest til flugt og afstedkommer krav om pædagogiske tiltag.

Her skal der tales for, at fænomenet ikke blot er noget, vi søger at undgå, men at fænomenet selv er en dækmanøvre, da kedsomhed også er et forsvar mod angst, et forsvar mod, at mening i og med tilværelsen når som helst kan falde bort. Derfor kan kedsomhed muligvis give anledning til tænkning, være vejen til intet mindre end selve det metafysiske spørgsmål om det værende i sit hele, til tilværelsens grund, til det værende i sit hele som mulighed snarere end nødvendighed. Kedsomhed er med andre ord filosofiens grundstemning,

Der findes ikke megen litteratur om kedsomhed. Den, der trods alt findes, og de spredte bemærkninger til problemstillingen hos især Kant, Schopenhauer og Kierkegaard vil imidlertid ikke blive bearbejdet her. Det følgende vil parafasere Heideggers fænomenologiske beskrivelser af kedsomhed udgivet i *Die Grundbegriffe der Metaphysik. Welt – Endlichkeit – Einsamkeit*, der er forelæsninger fra 1929-30.¹ Og i forelæsningen *Hvad er metafysik?* ligele-

---

¹ Martin Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik. Welt – Endlichkeit – Einsamkeit* (Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 2004).

Kirsten Hyldgaard, Aarhus Universitet, Danmark

Email: hyldgaard@edu.au.dk

Studier i Pædagogisk Filosofi | <https://tidsskrift.dk/spf/index> | ISSN nr. 22449140

Årgang 9 | Nr. 1 | 2020 | side 15-26

---

des fra 1929 findes fremstillingen af erfaringen af kedsomhed bogstaveligt talt side om side med spørgsmålet om angst.² Problemstillingen vil i tilgift blive perspektiveret, det vil sige ikke systematisk diskuteret, ved tankegange i den psykoanalyse, som Heidegger ingen sans havde for. Det har imidlertid været muligt at vise, at Heideggers måde at tænke på i såvel den tidlige fænomenologiske fase som i den senere værens- og begivenhedstækningsfase er ganske kongenial med den freudo-lacanianske psykoanalyse på væsentlige punkter.³

Når man taler om kedsomhed, og især når man taler om at kede sig ved noget bestemt – en film, en bog, et andet menneske, et selskab – kan der være en ubehagelig arrogant klang i talen, fordi vi netop ofte antager og taler som om, kedsomheden kan begrundes med objektet: det er filmen, bogen, bordherren eller middagselskabet overhovedet, der udpeges til at være årsagen til kedsomhed. 'Det' er kedeligt. Underforstået: det er ikke ens egen manglende sensibilitet for objektet, interesse for den anden eller manglende bidrag til konversationen, der er årsag. Det er objektet, der giver anledning til kedsomhed, ikke én selv. Det følgende skulle gerne klargøre, hvorfor en sådan arrogance går fejl af fænomenet, at arrogance snarere er synonymt med manglende omtanke, ja, en flugt fra tænkning.

Kedsomhed som stemning

Hos Heidegger er kedsomhed en stemning. Stemning er et eksistentiale, en formel betingelse for at være i verden. Kedsomhed skal først og fremmest ikke forstås psykologisk, det vil sige som en indre følelse eller som en sekundær sansekvalitet, som "[...] flygtige ledsagefænomener eller forårsagende tilskyndelser til vor tænkende og villende færd [...]", som vi finder i psykologiens klassiske treenighed: erkendelse, vilje og følelse.⁴ Stemninger er ikke de følelser, der i psykologien bogstaveligt talt er tredjerangs i forhold til erkendelse og vilje, når sjælelivet skal dissekteres. Det er noget føleri, siger vi, når vi mener at vide, at de andre ikke har tænkt sig om.

Hos Heidegger er stemninger en betingelse for, hvorledes verden i sit hele overhovedet kan fremtræde for én. Man er altid stemt på den ene eller den anden måde: muntert opstemt, melankolsk nedtrykt, eller man keder sig. Stemningen er hverken indre eller ydre, hverken et spørgsmål om et indre bevidstheds- og forestillingsliv eller et spørgsmål om ydre objekters kvaliteter. Kedsomhed skal snarere forstås metafysisk, som en måde hvorpå det værende i sit hele viser sig. Intet mindre. Når kedsomhed hverken vedrører det indre eller det ydre, afslører det ikke blot det værende i sit hele, men det værende i sit heles grund. Kedsomhed har alt med tænkning at gøre, fordi kedsomhed til syvende og sidst griber fat

2 Martin Heidegger, *Hvad er metafysik?* (Frederiksberg: Det lille forlag, 1994), 88-89.

3 Kirsten Hyldgaard, *Fantasier til afmagten* (København: Museum Tusulanums Forlag, 1998).

Kirsten Hyldgaard, *Det utidige subjekt. Lacan, Freud, Heidegger, Sartre, Badiou, Zizek m.fl.* (Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag, 2003).

Kirsten Hyldgaard, *Eksistensens galskab. Freudo-lacanianske tilgange til videnskab, kunst og kultur* (København: Multivers, 2014).

4 Heidegger, *Hvad er metafysik?*, 88.

ved rødderne af menneskets værensmåde ("Dasein").⁵ Men inden vi når frem til den konklusion, er der to mellemstationer.

Første form for kedsomhed

'Det' er kedeligt. Hvad er dette 'det'. Det kedelige forekommer som regel at udgøre objektets væsen, men er samtidigt forbundet med subjektet, når det sniger sig ind på os, overvælder os og sågar forekommer at være dræbende. Kedsomhed betragtet som stemning rejser spørgsmålet, om det nu også kun er objektet, der forårsager kedsomheden, når den rammer os hårdt.⁶

At eksempelvis en film er dårligt håndværk er noget andet end, at den er kedelig. Dårligt håndværk kan gøre én sur. Det kan give anledning til almindelig skælden og smælden på vej hjem fra biografen over at have spildt sin tid på sådan et makværk eller eventuelt almindelig munterhed over billedernes og historiens talentløshed. Kedsomhed er også noget andet end ligegyldighed. Som Heidegger bemærker, så er det snarere, fordi nogen eller noget *ikke* efterlader én ligegyldig, at det kan kede én.⁷ Det er *fordi*, vi forventer noget af objektet eller situationen, at den kan kede os. Noget nægtes os, der er tale om forsagelse, en "Versagen", noget vi ikke kan eller vil nyde.

Måske er det snarere subjektet, der er årsag til kedsomheden, subjektet der overfører sine forestillinger og vurderinger til objektet, bemærker Heidegger retorisk, sammenligneligt med psykoanalysens begreb om projektion, hvor man ifølge Freud udadprojicerer, hvad der rettelig burde tilskrives egen ejendommelighed, for eksempel den arrogante, der kan dække over egen uformåenhed ved at nedvurdere den anden. Det kunne jo være min manglende sensibilitet for den store kunst, når *Krig og fred* forekommer kedsommelig, og en Tarkovskij-film får min kæbe til at gå af led, altså at kedsomheden skal begrundes med min partikulære, subjektive uformåenhed.

Så skal kedsomheden begrundes med objektet eller subjektet? 'Både og' er Heideggers svar. Kedsomheden er som enhver stemning et mellemværende, et "Zwitterwesen", et blandingsvæsen, dels objektiv, dels subjektiv.⁸ Og denne subjektive implikation er, hvad arrogancen er et forsvar mod, hvad den viger tilbage for at anerkende. Spørgsmålet må derfor være, hvordan man selv er impliceret i, at noget forekommer at være kedeligt. "Det er kedeligt", hedder det som nævnt, men hvad er det for et "det". Det svarer til, at "det regner", eller at "det tordner". På samme måde så keder "det". "Det" er ordet for det ukendte, det ubestemte.⁹

5 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 144-145.

6 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 124-126.

7 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 130.

8 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 132.

9 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 202.

Kedsomhed er kun mulig, fordi hver ting har sin tid, hver ting til sin tid.¹⁰ Kedsomhed bringer tid i fokus på mindst to grundlæggende forskellige måder. På den ene side kan det som sagt være det andet og den anden, der forekommer kedelig: bogen, filmen, bordherren. Eller hele situationen: det forsinkede tog, hvor man står frysende på perronen og hvert andet minut kigger på tavlen over afgangene. Tiden står stille.

Heideggers eksempel er netop banegården. Det ideelle ville være, hvis toget kørte ind på perronen umiddelbart efter, man havde taget opstilling på perronen. Toget holder der ikke allerede, så man skal blive bekymret for at være kommet for sent og se dørene glide i for næsen af én, og det ankommer heller ikke for sent, så man skal spille tiden og slå den ihjel for, at det ikke skal blive dødkedeligt. Der er drama på spil, når kedsomhed skal have ord med på vejen.

Tidsfordriv. Anden form for kedsomhed

På den anden side kan kedsomhed, "Langeweile", også erfares i forbindelse med faktisk tidsfordriv, "Kurzweil", i forbindelse med almindelig selskabelighed, hvor man har taget sig tid til umiddelbart formålsløs selskabelighed; man fordriver tiden i gemytligt selskab. Men hvad vil det sige at tage sig tid og at have tid? Der er tale om en "modifikation" af fortid og fremtid, siger Heidegger.¹¹ Den struktur af fremtid og fortid, som er en betingelse for måden, hvorpå vi kan være i verden, det vil sige for måden, hvorpå vi kan fortolke og forstå dette eller hint og verden i sit hele, er ikke fraværende, men er midlertidigt suspenderet i det blotte påtrængende nærvær. Overgangen mellem endnu-ikke og ikke-længere er størket. Tilbage er kun dette stillestående, langtrukne nu.

Man er taget til reception for at fejre en kollega; man sludrer med hvem, der måtte være i nærheden om forfaldende emner – hvordan har de det, hvordan går det, jo tak det går da udmærket. Man konverserer det bedste, man har lært. Man er nærværende. Det fortidige er irrelevant, det fremtidige er sat på standby. Ens planer og muligheder, ja, fremtiden i det hele taget ligger brak. Med mindre man giver den som den receptionslove, der gør sig til over for dem, der udgør betingelsen for fremtidige mulighedsrealisering, og er i gang med at netværke. Man har taget imod invitationen med glæde; der er intet formål med samværet andet end fejringen af kollegaen og det gemytlige samvær og samtale. Og her ser vi altså som nævnt bort fra receptionslovens kynisk, opportunistiske, instrumentelle hensigt.

Men det er ikke blot sådan, at tiden – det grundlæggende forhold til fremtidige muligheder på baggrund af fakticiteten, fortiden, traditionen, det givne – er midlertidigt suspenderet. Tiden "citerer" os ("Zitiert") ligefrem. "At citere" betyder også at afkræve nogen at stille et sted, fx til session eller for en domstol.¹² Denne betydning findes også i den gængse,

10 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 159.

11 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 187-188.

12 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 189.

altså at trække en formulering eller passage ud af dens sammenhæng, dens relation til det foregående og det kommende i teksten, gøre den nærværende for fortolkning og diskussion. Når man citerer, er der altid et spændingsforhold mellem citatets tid, dets sammenhæng til det foregående og det efterfølgende, og så citatet som et stående, udhævet nu, hvis mulige fortolkninger ikke kun er begrænset af sammenhængen med det foregående og det efterfølgende, men transcenderer denne umiddelbare, oprindelige sammenhæng. Derfor bliver studerende belært om, at citater i akademiske afhandlinger aldrig kan stå alene, aldrig taler for sig selv, aldrig kan erstatte argumentation, men kræver en udlægning, der både respekterer den oprindelige sammenhæng og også rækker ud over denne.

Når man er "citeret", bestilt af kedsomheden, er man ikke bestilt af nogen til at udføre noget bestemt, tværtimod. Man er bare bestilt, udhævet til beskuelse og undersøgelse, uden på forhånd givet formål. Med et citat: "*Dette stående og os stillende (citerende) nu er det, der keder*" / (*Dieses stehende und uns so stellende (Zitierende) Jetzt ist das Langweilende*) kursiv i original. Det er ikke kønt, stilistisk, sprogligt betragtet. Som det ofte ikke er hos Heidegger. Det forkrampede skyldes den fortsatte omhu i forhold til at undgå at tale om et subjekt, der har en bevidsthed, der forestiller sig det ene eller det andet, der har intentioner, der vil noget og kun i tilgift føler noget. Et niveau, der går forud for og er en betingelse for opdelingen i subjekter og objekter, beskrives. Stemningen er ikke længere tredjerangs i forhold til psykologiens erkendelse og vilje, hvor følelsen som nævnt altid indtager tredjepladsen. Stemningen er snarere 'før' og en betingelse for, at vi kan bilde os ind at 'have' en bevidsthed, en fornuft og en vilje.

I dette bestilte og bestående er "vores eget selv" opgivet og tomt. Og så keder vi os.

Hyggelig kedsomhed

For at kunne gebærde sig til receptionens stående indtag af mad og drikke må man først og fremmest have lært ikke at falde i snak om noget alvorligt, der kunne koagulere cirkulationen, forhindre den velsmurte, sømløse flyden og umærkelige opbrud i konversationen ved inddragelse af forbipasserende tredje person. Man konverserer netop, man omgås, man cirkulerer. Til receptionen kan man kun tale om det, som hvem som helst ville kunne tale med om. Her kan man kun sludre, lade munden løbe uden vel at mærke at lade den løbe over. Man er ren uforpligtende og upåtrængende offentlighed. Man hygger sig. Indtil det er upåfaldende at tage afsked med receptionens vært eller blot liste af i al ubemærkethed. Og lettelsen kan indfinde sig.

Hvorfor denne lettelse? Man har jo fordrevet tiden i godt selskab, fredsommeligt sladder er blevet udvekslet? Det har været hyggeligt, siger man til værten ved afskeden og mener det. Alligevel er man lettet over at kunne komme hjem til den bog, man er i gang med at læse eller den tv-serie, der heldigvis udestår et uendeligt antal afsnit af.

Hygge kunne være et dækord for kedsomhed. Nogle gange kan kedsomheden overfalde én allerede under selve den ellers så hyggelige reception. Man hører sig selv lade munden løbe, alle ens ord forekommer også én selv banale, eller man står og kigger sig omkring og er

ikke i stand til at få et ord over sine læber. Der er ingen, det ville give mening at henvende sig til og påbegynde en konversation, selvom alle er i godt humør og receptionens anledning værd at fejre. Der er intet bestemt, der er anledning, som i tilfældet med det forsinkede tog, den kedelige bordherre, bogen eller filmen, der spilder ens tid, og som kan overstås, lægges til side eller udvandles fra.

Man skal forlade receptionen på et tidspunkt, hvor ens afsked ikke forekommer utidig og ville kunne fortolkes som netop en fortolkning af situationen: at man keder sig, eller at man ikke længere har tid på grund af den store travlhed og de vigtige møder. Denne bekymring viser kampen mellem høflighedens hensyn til, hvad den Anden tænker, hvad der er passende, og så den stemning, der overvælder én. Man udvander ikke demonstrativt, så afskeden kan være en meddelelse til omgivelserne om, at noget bestemt eller hele situationen er for meget. Her overvældes man snarere af intet bestemt og en uimodståelig trang til at liste af i, forhåbentlig, al ubemærket. Man er utidig.

Denne ubestemte tomhed nærmer os til den egentlige kedsomhed, nærmer os, hvorfor kedsomhed kan være filosofiens grundstemning. Det kan den være, fordi vi her erfarer, at den Anden er suspenderet, dén Anden der skulle etablere og opretholde rammen, retningen og meningen med tilværelsen. Tilbage er kun tomheden. At kedsomheden hverken kommer indefra (subjektiviteten) eller udefra (objektiviteten, de andre), viser, at dette ikke skal forstås som arrogance, den indstilling der holder sig oprejst ved at nedvurdere den anden, da tomheden indbefatter én selv, ikke udsteder nogen dom, der ikke også rammer én selv. I kedsomheden er man snarere overvældet og hjælpeløs. Men af hvad? Intet bestemt, netop Intet. Det har ikke noget med nogen ting at gøre; det har snarere med Intet at gøre. "Intet selv intetgør", som Heidegger skriver i *Hvad er metafysik?*¹³

Den egentlige kedsomhed

Som banegården har sin tid, har receptionen også sin tid. Denne anden form for kedsomhed, som receptionen afslører, er imidlertid afgørende forskellig fra den første, hvor noget konkret og dettes tidslighed var anledning. Receptionens selskabelighed som et hele er tidsfordriv, "Kurzweil".

I den første form forekommer kedsomheden som nævnt at komme udefra. De sædvanlige lege og spil forekommer trivielle, det er umuligt at holde koncentrationen under læsningen af *Krig og fred*, banegårdens trængsel og alarm forekommer ulidelig. En bestemt situation planter os i og overlader os til kedsomheden. Men i den anden form – her altså anskueliggjort ved receptionen – synes kedsomheden hverken at komme udefra eller indefra, men er 'før' denne opdeling i subjektivitet versus objektivitet. Dét er den egentlige kedsomhed. Kedsomheden stiger op fra tilværelsens grund ("[...] *es steigt aus dem Dasein selbst auf*", skriver Heidegger med vanlig patos.¹⁴ Hvad, det vil sige, er vejen til den egentlige

13 Heidegger, *Hvad er metafysik?*, 92.

14 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 193.

kedsomhed. Den er ikke bundet til den bestemte situation som sådan. Den anden form er mere løsrevet fra situationen end den første. Vi er i højere grad overladt til os selv samtidigt med, at "vores eget selv" henstår ubekendt. Hvad tid angår, så er vi i den første form for kedsomhed plaget af, at tiden tøver og slæber sig af sted. I den anden form har vi 'taget' os tid, 'givet' os tid.¹⁵

Beskrivelse af denne form for dybe kedsomhed viser netop, at den anden ikke skal tage det såkaldt personligt, årsagen til kedsomheden findes ikke i receptionens vært endsige i de øvrige tilstedeværende. Men selvom man er impliceret i kedsomheden, findes årsagen heller ikke i én selv, som når man siges at projicere. Det er snarere det værende i sit hele, tilværelsen overhovedet der viser sig, og ikke mindst at tilværelsens mening er faldet bort. Det er intet mindre end tiden som eksistentiale, der afslører sig.

Utidigheden

Tiden slæber sig af sted, når man keder sig, ja, den står ligefrem stille, og den forekommer sågar lang. "Langeweile" bringer tid i fokus. Tiden er utidig i den forstand, at den gør opmærksom på sig selv – som man gør, når man ikke passer ind og ikke passer sit. Måske er det kedsomheden, der fører os til tiden, fører os til at forstå, hvorledes tiden udgør tilværelsens, "Daseins", grund, spørger Heidegger retorisk. Fra kedsomhed til tid og fra tid til kedsomhed.

I kedsomheden drejer det sig om en rum tid, "eine Weile", en forbliven, "ein Verweilen", om en ejendommeligt forbliven, "Bleiben", og vedvaren, "Dauern".¹⁶ Og deraf tidsfordrivet, "Kurzweil". Man er i tidsfordrivet i et forhold til tiden som om, man sad på bukken af en diligence og drev hestene frem på flugt fra, ja, fra hvad? Der er ikke noget eller nogen efter én. Det er tiden selv, man fordriver, ikke noget andet.

Tiden er påtrængende, man føler sig truffet, når man keder sig. Tiden går ikke bare. Tiden tøver, når man keder sig. Derfor tidsfordriv, "Kurzweil", så tiden kan forekomme kort, at flyve afsted. Det er tiden som sådan, som eksistentiale, som betingelse for at være i verden, der viser sig i kedsomheden. I og med kedsomheden kan man få et indblik i tidens væsen. Intet mindre.

Hver ting til sin tid, hver ting har sin tid, også tilværelsen overhovedet. Men det er som om tiden ikke blot er noget ved tingene, noget man kan 'have'. Den stiller også krav. Barnet retter sit krav til den Anden: Mor, jeg keder mig! Hun kan forsøge sig med forskellige forslag, som plejer at optage barnet, forslag der alle prompte må forkastes som bare værende for kedelige. Indtil moderen er løbet tør for forslag og må overlade barnet til sig selv, til selv at fordrive tiden og til, måske, at begynde at tænke. Der er i hvert fald ikke nogen Anden til at give svar. Mor ved ikke bedst.

15 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 194.

16 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 145. "In der Langeweile handelt es sich um eine Weile, ein Verweilen, um ein eigentümliches Bleiben, Dauern."

Flugten

Reaktionerne på kedsomhed minder om tilbøjeligheden til at flygte fra effekter af det ubevidste, det fortrængtes genkomst, benægte dets effekter. Det har vi også gode grunde til at skynde os forbi. Der bliver "sagt" noget i og med kedsomheden, men som regel har vi blot ikke gehør for det.¹⁷ Tidsfordriv er netop en flugt fra at skulle høre, hvad der bliver sagt i kedsomheden; det er sågar en "überschreien", en overdøvning. Så selvom vi flygter fra kedsomheden – lægger bogen fra os, udvandreren fra biografen, fjerner os fra den anden, skynder os hjem fra det kedelige selskab – så er kedsomheden netop også en flugt. Vi flygter fra kedsomheden, *men* – og det er pointen – vi flygter også *ind* i kedsomheden. Men hvad flygter vi fra? Hvad er det, vi ikke vil vide af, ikke vil høre, når vi keder os? Hvad beskytter kedsomheden os imod?

Tidsfordriv og den store travlhed som forsvar mod kedsomhed kunne være eksempler på det lacanianske "at vige for sit begær". Det betyder ikke, at man ikke gør, hvad man har lyst til; snarere har man givet efter for fortrængningens fristelse. Ikke at vige for sit begær vil sige at tillade tankeforbindelser, der ellers af netop fortrængningen er forment adgang til cirkulation; det er at sige det, som man ellers forsager.

Heidegger spørger, om vi bare mangler modet til det, vi godt ved?¹⁸ Vi forsøger hele tiden at undgå kedsomheden, "bevidst eller ubevidst" forsøger vi at fordrive tiden eller render rundt og er plaget af den store travlhed og vigtige møder. Vi "ved" med en mærkelig form for viden.¹⁹ Den form for viden, som psykoanalysen vil kalde ubevidst viden. "Ikke at have tid" er i højere grad at være fortabt end at "spilde" tiden. Ikke at have tid, som ellers skal give indtryk af den største alvor og betydningsfuldhed, er snarere at have overgivet sig til tilværelsens banaliteter.²⁰ Den store travlhed er tidsfordriv.

Det ubevidste vedrører en viden, som vi ikke vil vide af, og denne sag kræver sin metode: analysandens frie associationer, analytikerens passivitet, den analytiske, metodiske uvidenhed. På samme vis rejser fænomenet kedsomhed spørgsmålet om, hvordan denne sag kan undersøges, når nu det er noget, der unddrager sig os i tidsfordrivet? Kedsomhed er ganske vist noget, der trænger sig på, svarende til de effekter af det ubevidste, der kommer bag på os i fejlhandlingerne og fortællelserne. Men når vi keder os, gør vi, om ikke alt, så rigtig meget for at unddrage os fænomenet, som vi benægter effekter af det ubevidste ved at kalde dem tilfældige eller rationaliserer. Så hvordan undersøge og beskrive fænomenet kedsomhed? Det er som om, fænomenet kun kan undersøges og beskrives, når vi reagerer imod det, altså udgør to fænomener på én gang: kedsomheden og dertil svarende tidsfordriv, "Langeweile" og "Kurzweil", ikke én oplevelse, men to, to-i-én. Som det fortrængte kun kendes ved sin genkomst, altså som mislykket fortrængning.

17 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 205.

18 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 117-118.

19 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 118.

20 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 195.

Det drejer sig ikke om at præparere forskellige regioner af oplevelser som præparater i petriskåle. Som psykoanalysen har sin "gleichschwebende Aufmerksamkeit" har Heidegger sin "Gelassenheit", at lade den hverdagslige "Dasein", tilstedeværen, være, dén "Gelassenheit" der er en betingelse for at kunne beskrive det hverdagslige fri af psykologiske teorier om bevidsthed, oplevelsesstrømme og intentionalitet. Heidegger gør overalt i sit forfatterskab meget for at undgå begreber og tankegange hentet fra såkaldt subjektfilosofi og psykologi. I lighed med psykoanalysen. Netop kedsomheden stiller spørgsmålstejn ved filosofiens traditionelle opfattelse af mennesket som subjekt i betydningen grund, mennesket som person defineret ved fornuft og bevidsthed, som det der skulle skabe sammenhæng i oplevelser, altså subjektet som transcendentalt subjekt.²¹ Opfattelsen af mennesket som bevidsthed, som subjekt, person, jeg, fornuftsvæsen må der stilles spørgsmålstejn ved for at kunne beskrive kedsomheden og dermed tid.

Så svaret på, hvad der forårsager kedsomheden – subjektet eller objektet – burde måske snarere end 'både-og' være 'hverken eller', for den må, qua stemning, i en eller anden forstand have været der i forvejen, altså før forestillingen om opdelingen i subjekter og objekter.

Den egentlige kedsomhed

Når kedsomheden ikke vokser ud af dette eller hint emne eller denne eller hin bestemte kedelige ting – bog, film, situation eller selskab – stråler den snarere ud over alle andre ting, ja, tilværelsen overhovedet.²² Kedsomheden gennemsyrrer tilværelsen.²³

Den egentlige kedsomhed kan vi ikke flygte fra med tidsfordriv, travlhed og almindelig selskabelighed. Den overfalder os, og den tvinger os til at høre efter. Når man keder sig for alvor, er man underkastet en overmagt, som den enkelte ikke behersker eller kan undgå.²⁴

Det værende i sit hele er blevet ligegyldigt, heri indbefattet os selv. Det er ikke ét værende efter det andet, der forekommer kedeligt, det er det hele med ét slag. Vi står ikke som subjekter uden for og over for det værende, men befinder os midt i det værende i sit hele, det vil sige i dette heles ligegyldighed. Men det værende i sit hele er ikke forsvundet, det viser sig snarere som sådant i kraft af at være ligegyldigt. Tomheden omfatter det hele, én selv indbefattet.²⁵ Den arrogante er blevet sat på plads.

Det værende i sit hele byder ikke længere på muligheder. Dette er den tredje, egentlige, form for kedsomhed, altså der hvor alt, det værende i sit hele, ikke længere byder på muligheder for ens gøren og laden. Mulighederne ligger brak. I denne tredje og egentlige form for kedsomhed tæller alt lige meget og lige lidt.²⁶

21 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 201.

22 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 139.

23 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 144.

24 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 209.

25 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 208.

26 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 218.

Den tredje form for kedsomhed er mulighedsbetingelsen for såvel den anden som den første. Det er kun i kraft af, at der i tilværelsens grund er en vedvarende mulighed for at kede sig, at mennesket kan kede sig ved ting og andre mennesker og i tilgift kede andre.²⁷ Det er tiden selv, der keder. Det er tiden selv, der efterlader én tom og holder én hen. *Væren og tid* som hovedværket jo hedder.

Det var *fordi*, vi forventede noget af objektet eller situationen, at den kunne kede os. Noget blev os nægtet, der var tale om forsagelse, "Versagen", noget vi ikke kunne eller ville nyde. Men hvad er det, vi ikke vil høre? "Dog netop når stemningerne på denne måde fører os hen foran det værende i dets helhed, skjuler de for os det Intet, vi søger."²⁸ Alle stemninger siger os ganske vist noget, men de skjuler også noget. Det, de skjuler, er "Intet", at tilværelsens grund er et Intet. Der er ingen grund. Heller ikke hos Heidegger eksisterer der nogen Anden. Kun grundstemningen angst kan bringe os i forhold til dette Intet. Også hos Heidegger har angst særstatus blandt stemninger. Hos Lacan er angsten den eneste affekt, der aldrig lyver – som had kan skjule eller forveksles med kærlighed, og overstadig munterhed kan skjule en dyb melankoli. Alle stemninger, ikke blot kedsomheden, skjuler altså noget. Stemninger skjuler dette Intet, som udgør det værende i sit heles grund.

I denne forstand kan man oversætte til psykoanalytisk terminologi og have som tese, at kedsomhed – også når der er tale om et konkret kedeligt værende – er et forsvar mod angst, forsvar mod eksistentiel angst.

I den egentlige kedsomhed erfares tilværelsens udleverethed til det værende i sit hele i den forstand, at alle fremtidige muligheder er blevet én nægtet eller svigter én, der er som nævnt tale om en "Versagen". Vi er ladt i stikken af det værende i sit hele.²⁹ Men forsagelse, "Versagen" er også en sigen, en "Sagen". Dette svigt siger os noget, altså er en "Sagen", der gør noget åbenbart; det siger os noget om denne "Versagen", nemlig at alle muligheder ligger brak.³⁰

Er der grund til fortvivelse? Denne forsagelse er også et anrøb, en appel i forhold til egentlige muligheder, det egentligt muliggørende. Kedsomhed har med modstand mod at tænke at skaffe. Når man bruger begreber som modstand og forsvar i psykoanalysen, refererer det som regel til neurotisk fortrængning og dermed til noget, der skal ophæves. Psykoanalysens formål som klinisk praksis er ophævelse af fortrængning og intet andet, strengt taget. Symptomer er noget, der rejser et spørgsmål, hvis man altså har ører, der kan høre. Og kedsomhed kan betragtes som et symptom, som noget, der rejser et spørgsmål, og som noget, der taler til os, en tale vi ganske vist helst ikke vil høre. Men uden modstand, ingen tænkning.

Man har gode grunde til at fortrænge og yde modstand mod at tænke, for koblingen mellem kedsomhed og angst har med tilværelsens fundamentale meningsløshed at gøre.

27 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 235.

28 Heidegger, *Hvad er metafysik?*, 88-89.

29 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 210.

30 Heidegger, *Die Grundbegriffe der Metaphysik*, 211-212.

Men netop dette tab af mening, at være spærret inde i tomheden uden mulighed for udgang, kan, om ikke tvinge, så befordre tænkning. På samme måde som fortrængning kendes på det fortrængtes genkomst, der er selve mulighedsbetingelsen for analyse.³¹ Det indlysende, det selvfølgelige, det evidente, det fortrolige, det vigtige er tabt i tomheden. Tænkning forudsætter tab, såvel tab af viden som tab af mening.

Denne ide om tab som en forudsætning for tænkning finder man også i Heideggers forelæsning *Hvad vil tænkning sige?*³²

Tab og unddragelse

Snarere end at få noget, opnå noget – viden og kunnen, færdigheder og kompetencer – vedrører tænkning tildragelse, "Ereignis", og unddragelse, "Entzug". Hvis man kan lære at tænke, lærer man i hvert fald ikke noget nyttigt. Heidegger bruger ikke begrebet tab, men unddragelse, at noget glider én af hænde. Men det minder om tab. Når man kan spørge til noget, efterspørge noget, er dette noget gledet én af hænde, gået tabt. Dette kunne muligvis være begyndelsen til et svar på, hvorfor der kan være modstand mod at tænke.

Hvis man arbejder på baggrund af psykoanalysen, er man fortrolig med denne ide om unddragelse, endog et fundamentalt tab som betingelse for det ubevidste subjekt. Objektet bliver først et eftertragtelssværdigt objekt, når man har mistet det. Objektet er det, der er ikke-mig. Man må tabe noget for overhovedet at begynde at tænke. At tænke er ikke at besidde noget – den anden, (tavs) viden, færdigheder, kompetencer. Tænkning er at tabe, tabe sikkerhed.

Det, der unddrager sig, kan være enhver metafysisk overbevisning. Unddragelse er tildragelse.³³ Tildragelse, "Ereignis", er Heideggers begreb for forandringer i måden, hvorpå vi tænker det værende i sit hele, det vil også sige tænkningens historicitet. Tildragelse er uden subjekt, har ingen grund, intet formål eller historiefilosofisk mål. Med andre ord er det hverken logik eller fornuft, der får os til at miste overbevisninger. Det gode arguments tvangfrie tvang er et smukt ideal, men netop et ideal. Det gode argument har sjældent om overhovedet nogensinde i sig selv overbevist nogen, som Freud bemærker i sin forelæsning om overføring.³⁴ Psykoanalysen har begreber for, hvorfor mennesker sjældent alene lader sig overbevise af argumenter, og det ubevidste refererer til en form for tænkning, der ignorerer logikkens regler for det modsigelsesfrie og, i øvrigt, tid. Tænkning kan ikke reduceres til at bibringe argumenter konsistens, modsigelsesfrihed, tænkning er ikke logik.

31 Se fx Sigmund Freud, *Hverdagslivets psykopatologi* (København: Hans Reitzels Forlag, 1993) og Sigmund Freud, *Vitsen og dens forhold til det ubevidste* (Frederiksberg: Det lille forlag, 1994).

32 Martin Heidegger, *Hvad vil tænkning sige?* (Aarhus: Klim, 2012).

33 Heidegger, *Hvad vil tænkning sige?* 16.

34 Sigmund Freud, *Psykoanalyse. Samlede forelæsninger* (København: Hans Reitzels Forlag, 1994), 344.

At tænke kan snarere minde om et sorgarbejde, hvor det ikke kun er objektet som sådant, der er gået tabt, men, endnu vigtigere, dets betydning.³⁵ En overbevisning har mistet sin værdi. Den viser sig som intet andet end en trossætning. Den er blevet dårlig at tænke med; den sætter ikke i arbejde; den er blot blevet endnu en grundantagelse blandt så mange andre, som man kan redegøre for og forsvare i forelæsningsauditoriet, når man underviser i videnskabsteori.

Man kan oversætte unddragelse til tab af det selvindlysende, det selvfølgelig, det evidente. Det er der ikke længere til at sætte en stopper for spørgsmål og tankerækker. Kedsomhed minder også om et sorgarbejde, fordi verden her har mistet sin værdi. Besættelsesenergien er trukket tilbage fra objekter, der er henfaldet til en gråmeleret tilstand af ligegyldighed. Man er ikke længere bundet til idiotiske ting, andre, ambitioner, for verden som et hele er i en tilstand af meningsforfald. Som sorgarbejdet er en kamp i forhold til tab af mening og genfindning af mening, således er kedsomhed også en kamp.

Når kedsomhed er en betingelse for at tænke, filosofiens grundstemning, som fortrængning er en betingelse for analyse, så er kedsomhed naturligvis ikke et efterstræbelseværdigt pædagogisk ideal. Kedsomhed peger jo netop på fundamental magtesløshed. Men, omvendt, er kedsomhed heller ikke noget, der kan eller skal fremkalde pædagogisk geskæftighed, afbenyttelse af metodiske tricks, der mest af alt synes hentet i underholdningsbranchen. Pædagogik som tidsfordriv. Måske skal man som lærer og pædagog kunne være som mødre over for børn, der keder sig: Komme med forslag, gøre sit bedste, og når disse forslag så forkastes, og det bedste ikke er godt nok, bære og derved anerkende ens egen magtesløshed som underviser og pædagog, lære at bevæbne sig med "Gelassenheit" og lade barnet, eleven, den studerende trække sig ind i kedsomheden og ellers bare forblive der, så barnet, eleven, den studerende, når tiden vel at mærke igen tillader det, har et sted at henvende sig med de tanker, han eller hun i mellemtiden måtte have arbejdet sig frem til.

35 Sigmund Freud, "Sorg og melankoli." I *Metapsykologi 1*. (København: Hans Reitzel, 1975).

Kirsten Hyldgaard, "Lykkens umulighed. Fra neurotisk elendighed til almindelig ulykke". I *Kampen om lykken: perspektiver, potentialer, problemer*, redigeret af Alfred Bordado Sköld & Svend Brinkmann (Aarhus: Klim, 2020).